SUG‘URTA TASHKILOTLARIDA XAVFGA ASOSLANGAN KAPITAL TALABLARINI BOSQICHMA-BOSQICH JORIY ETISH: GLOBAL TAJRIBADAN MILLIY YECHIMGA

Baxriyev Dilshod Rizvonkulovich
Xalqaro innovatsion universiteti “Iqtisodiyot va moliya” kafedrasi dotsenti v.b., iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD)
dilshodbaxriyev5000@gmail.com

Annotatsiya. *Tezisda O‘zbekiston sug‘urta bozorining jadal o‘sishi sharoitida amaldagi qat’iy belgilangan minimal kapital talablarining cheklovlari ko‘rsatilib, Solvency II va IAIS tamoyillariga tayangan xavfga asoslangan kapital talablarini uch bosqichda joriy etish modeli taklif etilgan.*

Kalit so‘zlar: *sug‘urta, to‘lov qobiliyati, xavfga asoslangan kapital, Solvency II, moliyaviy barqarorlik.*

Аннотация. *В тезисе показаны ограничения действующих фиксированных требований к минимальному капиталу в условиях быстрого роста страхового рынка Узбекистана и предложена трёхэтапная модель внедрения риск-ориентированных требований к капиталу на основе принципов Solvency II и МАОС.*

Ключевые слова: *страхование, платёжеспособность, риск-ориентированный капитал, Solvency II, финансовая устойчивость.*

Abstract. *The paper shows the limitations of the fixed minimum capital requirements currently applied to insurers in Uzbekistan amid rapid market growth and proposes a three-stage model for introducing risk-based capital requirements built on Solvency II and IAIS principles.*

Keywords: *insurance, solvency, risk-based capital, Solvency II, financial stability.*

O‘zbekiston sug‘urta bozori so‘nggi yillarda iqtisodiyotning eng tez o‘sayotgan segmentlaridan biriga aylandi. 2025-yilda sug‘urta mukofotlari 13,46 trln so‘mga yetib, bir yilda 37,8 foizga oshdi, bozorda 36 ta sug‘urta tashkiloti, shu jumladan 7 ta hayot sug‘urtasi kompaniyasi faoliyat yuritdi [5]. Tashkilotlarning jami ustav kapitali 4,0 trln so‘mni, investitsiyalari esa 9,55 trln

so‘mni tashkil etdi. Biroq bozor hajmining o‘sishi o‘z-o‘zidan uning barqarorligini anglatmaydi: kapital majburiyatlarning haqiqiy risk darajasiga mos kelgandagina sug‘urtalovchi kutilmagan zararlarga bardosh bera oladi.

Amaldagi tartibga ko‘ra, sug‘urta tashkilotlariga faoliyat turiga qarab qat’iy belgilangan minimal ustav kapitali talabi qo‘yiladi (2022-yil 1-iyuldan ixtiyoriy sug‘urta uchun 20 mlrd, majburiy sug‘urta uchun 35 mlrd, qayta sug‘urta uchun 45 mlrd so‘m) hamda normativ to‘lov qobiliyati zaxirasi hisoblanadi [3]. Bu yondashuv oddiy va nazorat qilish uchun qulay, ammo uning uchta jiddiy kamchiligi bor. Birinchidan, bir xil kapitalga ega ikki kompaniyadan biri depozitlarga, ikkinchisi likvid bo‘lmagan ko‘chmas mulkka investitsiya kiritgan bo‘lsa ham, ular uchun talab bir xil qoladi. Ikkinchidan, portfelning tez o‘sishi kapital talabida avtomatik aks etmaydi. Uchinchidan, kompaniyalarda risklarni o‘zi baholash va boshqarishga rag‘bat shakllanmaydi.

Bu kamchiliklarning amaliy ahamiyati statistikada ko‘rinadi. 2022–2025-yillarda ustav kapitalining yillik mukofotlarga nisbati 28,5–30,3 foiz oralig‘ida deyarli o‘zgarmay qoldi, ya’ni kapital bozor bilan bir tezlikda o‘sdi, lekin undan ilgarilab ketmadi. Investitsiya portfelida bank depozitlari ulushi 61–70 foizni tashkil etdi, 2025-yilda ko‘chmas mulk ulushi 6,9 foizdan 17,4 foizga keskin oshdi [5]. Bunday tuzilmada bank sektoridagi yoki ko‘chmas mulk bozoridagi salbiy o‘zgarish sug‘urtalovchilar to‘lov qobiliyatiga bevosita ta’sir qilishi mumkin, biroq amaldagi kapital talablari bu xavfni o‘lchamaydi.

Xalqaro amaliyotda bu muammo xavfga asoslangan kapital rejimlari orqali hal etiladi. Yevropa Ittifoqining Solvency II direktivasi uch ustunga tayanadi: miqdoriy talablar (to‘lov qobiliyati kapitali talabi – SCR va minimal kapital talabi – MCR), boshqaruv va risklarni o‘z-o‘zini baholash (ORSA) hamda bozor intizomi va oshkoralik [1]. SCR kompaniyaning o‘z mablag‘lari bir yil davomida 99,5 foiz ehtimol bilan yetarli bo‘lishini ta’minlaydigan darajada hisoblanadi va sug‘urta, bozor, kredit hamda operatsion risklarni qamrab oladi. Xalqaro sug‘urta nazoratchilari assotsiatsiyasining (IAIS) asosiy tamoyillari ham kapital yetarliligi va investitsiyalarni “ehtiyotkor shaxs” tamoyili asosida joylashtirishni talab qiladi [2]. Tadqiqotlar kuchliroq kapital tartibga solinishi sug‘urta kompaniyalarining barqarorligini oshirishini tasdiqlaydi [4].

Shu bilan birga, Solvency II ni bir yo‘la to‘liq ko‘chirib olish O‘zbekiston uchun real emas: buning uchun ishonchli aktuar ma’lumotlar bazasi, yetarli malakali aktuariylar (2025-yilda bozorda atigi 7 nafar aktuariy qayd etilgan) va rivojlangan fond bozori zarur. Shu sababli biz xavfga asoslangan talablarni **uch bosqichda** joriy etishni taklif qilamiz.

Birinchi bosqich (1–2 yil) – “parallel hisobot”. Sug‘urta tashkilotlari amaldagi normativlarga rioya qilishda davom etgan holda, soddalashtirilgan standart formula bo‘yicha SCR ni hisoblab, nazorat organiga axborot uchun taqdim etadi. Formulada dastlab uchta modul – mukofot va zaxira riski, investitsiya (bozor) riski va kontragent riski hisobga olinadi. Bu bosqich kompaniyalarga tizimni o‘rganish, regulyatorga esa koeffitsiyentlarni milliy ma’lumotlar asosida kalibrlash imkonini beradi.

Ikkinchi bosqich (2–3 yil) – “boshqaruv va shaffoflik”. ORSA hisobotlari va sug‘urta zaxiralarining mustaqil aktuar xulosasi majburiy qilinadi, kompaniyalar to‘lov qobiliyati koeffitsiyentlarini har yili ochiq e’lon qiladi. Aktiv turlari va kontragentlar bo‘yicha investitsiya kontsentratsiyasining yuqori chegaralari belgilanadi.

Uchinchi bosqich (4–5 yil) – “to‘liq rejim”. SCR talabi majburiy kuchga kiradi, uni bajarmaslik “zinapoyali” nazorat choralarini (moliyaviy sog‘lomlashtirish rejasi, dividend to‘lashni cheklash, litsenziyani to‘xtatish) qo‘llashga asos bo‘ladi. Minimal ustav kapitali esa faqat bozorga kirish shartlaridan biri sifatida saqlanib qoladi.

Taklif etilayotgan modelning afzalligi shundaki, u kapitalni kompaniyaning haqiqiy risk profiliga bog‘laydi, investitsiya qarorlarida ehtiyotkorlikni rag‘batlantiradi va sug‘urtalanuvchilar uchun ishonchli axborot muhitini yaratadi. Bosqichma-bosqich yondashuv esa bozor ishtirokchilariga tayyorgarlik ko‘rish uchun vaqt berib, o‘tish xarajatlarini kamaytiradi. Natijada sug‘urta bozorining keyingi o‘sish bosqichi mustahkamroq moliyaviy poydevorga tayanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Directive 2009/138/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009 on the taking-up and pursuit of the business of Insurance and Reinsurance (Solvency II) // Official Journal of the European Union. – 2009. – L 335. – P. 1–155.

2. Insurance Core Principles and Common Framework for the Supervision of Internationally Active Insurance Groups. – Basel: IAIS, 2019. – 365 p.

3. O‘zbekiston Respublikasining “Sug‘urta faoliyati to‘g‘risida”gi Qonuni, 23.11.2021 y., O‘RQ-730-son [Elektron resurs]. – URL: https://lex.uz

4. Pasiouras F., Gaganis C. Regulations and soundness of insurance firms: International evidence // Journal of Business Research. – 2013. – Vol. 66, № 5. – P. 632–642.

5. O‘zbekiston sug‘urta bozori 2025-yilda 37,8 foizga o‘sdi [Elektron resurs] // UzDaily. – 2026. – URL: https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistans-insurance-market-grows-378-in-2025/